TÉMA

ČESKÉ DĚTI NEČTOU. CO S TÍM UDĚLÁME?

Zeptali jsme se redaktorek knih a spisovatelky

Neumím si představit, že bych nečetla, knížky jsou mí „kamarádi do deště" i zdroj spousty informací. Proto mě smutně překvapil mnohokrát zmiňovaný výsledek testů PISA, který odhalil, že naši školáci nedokážou pochopit smysl psaného slova.

Text: Marie Těthalová

Zdenka Křikavová a Alena Pokorná z nakladatelství Argo

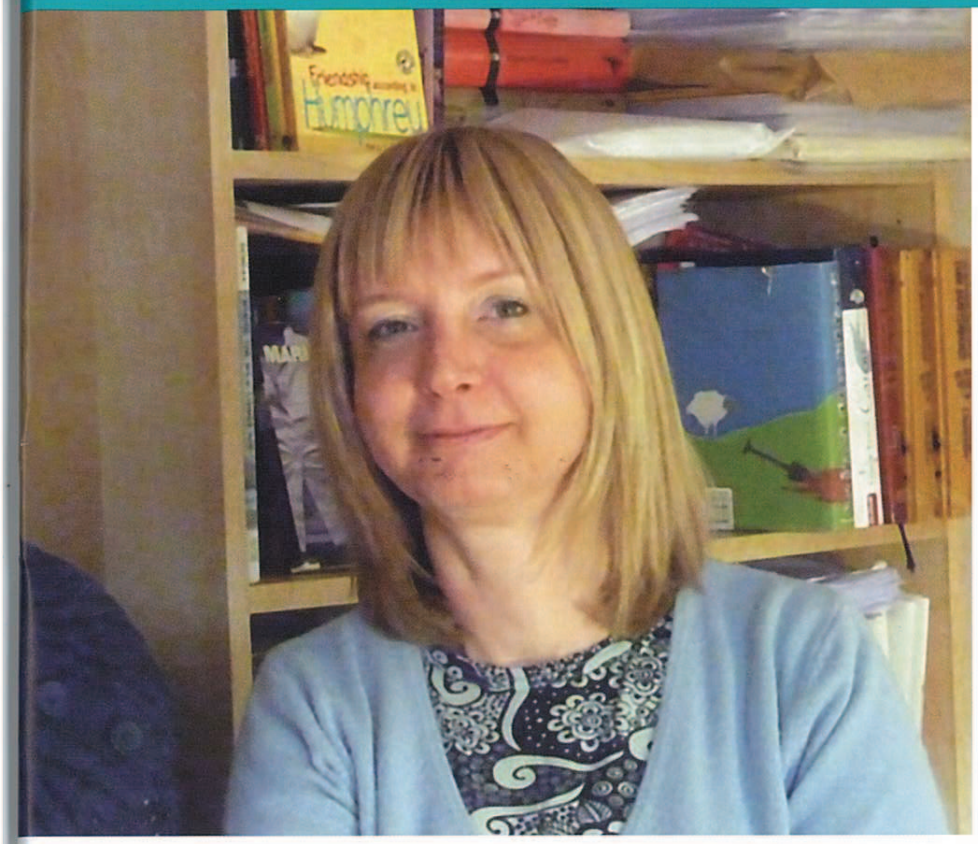
Moc se mi nechce analyzovat, co vedlo k tak smutnému výsledku. Spíš si říkám, že je na čase přemýšlet, jak z toho ven, jak děti vrátit zpátky ke knihám. A přemýšlet, co knihy znamenají pro nás samotné. Spisovatelka Jana Šrámková, která v nakladatelství Labyrint vydala knihu Hruškadóttir, za niž získala Ortenovu cenu, říká, že pro ni osobně četba znamená opravdu hodně. „Čtení je pro mě způsobem vztahování se ke světu – ohledáváním terénu, zjišťováním jeho možností, rozkrýváním nečekaných prostorů, pohledem z nových úhlů. Knihy jsou pro mě především zážitkem jazyka, imaginace, hravosti a spontaneity, ale zároveň preciznosti. Nerozšiřují jen obzory vědomostní, ale i emocionální, obecně lidské, učí mě vnímat. A to vše velmi bezbolestnou, ba strhující formou." Knižní redaktorka Alena Pokorná, která vede ediční řadu dětské literatury v Argu, mluví o knihách jako o zážitku. „Můžu se přenést do jiného světa a tam si prostě být," usmívá se. „Můžu prožívat příběh knihy, ztotožnit se s ním nebo se na něj dívat zvnějšku a nějak ho posuzovat. Když čtu, mohu trávit čas sama se sebou, přemýšlet o tom, co mi příběh dává a jestli bych ho prožívala podobně." Její kolegyně Zdenka Křikavová, která se knihám z Arga stará o propagaci, zmiňuje v souvislosti s knihami útěk z reality. „Ať už ráno v tramvaji, nebo večer cestou zpátky, pořád mám s sebou knížku." Pavlína Hublová, která učí na jedné pražské škole druháky, doplnila debatu o významu knížek o svůj pohled. „Samozřejmě čtu ráda, i když na to v poslední době nemám příliš volného času. Líbí se mi, když se mohu stát někým jiným, být v jiném prostředí, v jiné době a zažívat dobrodružství, která mě v běžném životě asi nepotkají. Mám ráda ty chvilky, kdy jsem jen já sama s hlavní postavou, dýchám za ni, držím jí palce, usmívám se, když je šťastná, nebo mi je úzko, když není vše tak, jak bych si představovala."

Co způsobilo, že naše děti nemají vztah ke knihám tak silně „pod kůží" jako ony? Může za to věda a technika? Jana Šrámková si myslí, že to není hlavní důvod. „Věda a technika se rozvíjejí, co je svět světem, a vyprávění příběhů ani umění obecně ještě nezahubily. Ba naopak, poskytují mu stále nové a nové platformy. Jistě lze uprostřed dnešní nabídky trávení času knihy snadno opominout, a je proto třeba dětem pomáhat hledat k nim cestu. Ale není myslím vhodné vnímat celou věc tragicky. Pro čtení se musí nadchnout, nikoliv k němu nutit. Špatné čtení, neochotné, bez porozumění, není dobré vůbec k ničemu, snad jen kazí oči." Alena Pokorná obohacuje debatu o další postřeh. „Děti dnes tráví hodně času samy a musejí se zabavit samy. A co je jednodušší než zapnout televizi nebo počítač. Ptala jsem se své dcery, která chodí do prvního víceletého gymnázia, jak jsou na tom její spolužáci se čtením, a říkala, že děti, které moc nečtou, tráví spoustu času na Facebooku." Weby, kde mladí lidé a často i malé děti sdílejí své zážitky a píší si o všem podstatném i nepodstatném, jsou možná jednou z forem úniku. Ovšem ne tak kulturního, jako je začtení se do napínavé knihy.

> Pro čtení se musí nadchnout, nikoliv k němu nutit. Špatné čtení, bez porozumění, není dobré vůbec k ničemu, snad jen kazí oči.

Zpátky ke knihám

Jak vrátit děti zpátky ke čtení? „Začíná to už doma, přístupem rodičů. Z různých výzkumů víme, že z dětí, kterým rodiče četli, častěji vyrostou čtenáři. Také je dobré si s dětmi povídat o tom, o čem jsme četli, sdílet svoje zážitky. A dětem nemusíme jen číst, můžeme jim i vyprávět příběhy, které nás napadnou, mluvit s dětmi o všem možném. Svoji roli hraje i škola; literatura tam hraje velmi malou roli," konstatuje Alena Pokorná. Její dojem mohu jen potvrdit; málokde se děti vedou k tomu, aby si čtení užily, ale učí se spoustu faktů o spisovatelích a pak píšou různé reflexe, ovšem musejí dodržet zadaný formát. Pavlína Hublová ovšem své žáky vede jinak. „Předně jsme začali už od první třídy. Zpočátku se jednalo o jednoduchou orientaci v textu a výběrové čtení (najdi slovo…, najdi pojmenování pro…, najdi dvě slova, která…). Později se přidaly otázky k textu, které jsem velmi rychle přenechala dětem – využívám návodná slovíčka (kdy? kde? kdo? co? kolik? apod.), která ukazují směr, jakým by otázky mohly směřovat. Ve druhé třídě je už seznamuji s náročnějšími otázkami, které děti vybízejí k hlubšímu zamyšlení nad textem, k porovnání jejich osobních zkušeností s textem, k předvídání budoucího děje apod. Současně pravidelně každý týden věnujeme jednu hodinu improvizované čtenářské dílně. Zde děti pracují se svou knihou. Každá lekce je zaměřena na nějaký detail, který záměrně žáci v čteném textu vyhledávají, např. vlastnosti jedné z postav, zvuky a vůně prostředí (vcítění se do postavy „Co by asi postava cítila a slyšela?"), umístění děje v čase apod. Domnívám se, že vše doplňuje vychovatelka ze školní družiny, která

s dětmi chodí pravidelně dvakrát měsíčně do nedaleké městské knihovny, kde si děti povídají s paní knihovnicí o nových knížkách a mají možnost vybrat si četbu podle svého uvážení," vysvětluje učitelka, jak rozvíjí vztah svých žáků ke knihám.

Jana Šrámková dala debatě o povzbuzování vztahu dětí ke knížkám trochu poetický, ale zároveň velmi důležitý rozměr. „Není třeba nic složitého, žádné okliky – číst! Milovat knihy, obklopovat se jimi, užívat si je, tedy nechtít po dětech, co neděláme sami. Nedávat jim do rukou knihy hloupé, špatné, prvoplánové, výchovné, ‚dětské' ve špatném slova smyslu. Kromě čtení jako zábavy bychom měli před děti klást čtení jako výzvu, o čteném mluvit, oceňovat dětské odvážné interpretace, odkrývat další možné. Hrát si se čtením, ohýbat ho, tvarovat, modelovat," doporučuje spisovatelka Jana Šrámková. Zdenka Křikavová dodává, že bychom měli dát dětem prostor, aby si mohly vybrat čtení, které je baví. „Aby nemusely číst jen to, co mají předepsané, protože to je může otrávit. Měli bychom respektovat to, že v každém období člověka baví jiné knihy. A když děti učitel vezme do knihovny nebo na nějaký knižní veletrh, měly by vědět, proč tam jsou; ne že to berou jako příležitost k tomu, aby se ulily ze školy," konstatuje.

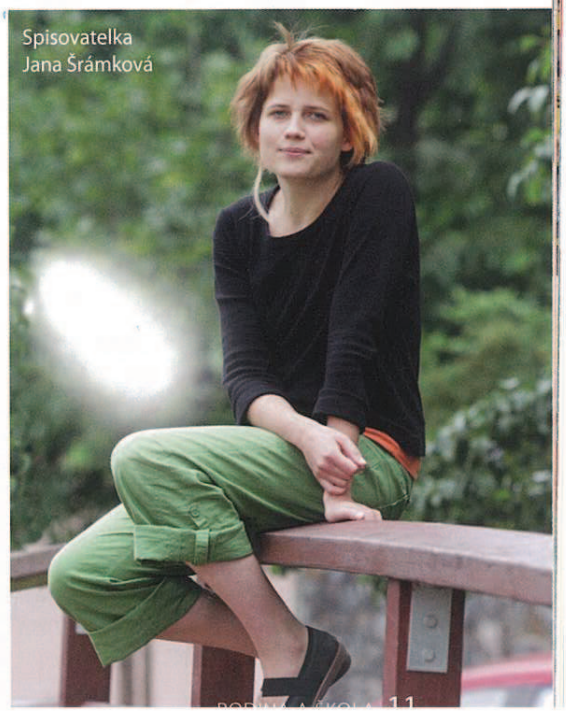
Proč vlastně číst?

Musíme vůbec číst? Co když se bez zážitku z knih obejdeme? Vždyť přece můžeme cestovat, stýkat se s lidmi, takže zážitků je „až až", a když něco potřebujeme vědět, tak se zeptáme Googlu nebo nějaké encyklopedie. Čtenářská gramotnost ovšem podle Pavlíny Hublové ovlivňuje prospívání dítěte v ostatních předmětech. „Podívejme se do matematiky na slovní úlohy. Žák, který nedokáže identifikovat důležité údaje v textu, nemůže slovní úlohu správně zapsat a vyřešit. Také s odpovědí má problém – dokáže porozumět otázce tak, aby na ni uměl odpovědět? Je tu i vlastivěda, příprava referátu. Nejprve si musí žák ujasnit téma své práce a vytvořit si základní představu. Následně vyhledává informace v textu, porovnává a vybírá jen ty důležité. Žák, který nemá tyto dovednosti práce s textem, nemůže vytvořit kvalitní práci. V nejhorším zkopíruje jakýsi text z internetu a pokusí se jej naučit zpaměti," vysvětluje učitelka, proč je čtení důležité i v ostatních předmětech. K tomu, aby se dítě naučilo takto pracovat s textem, se ale dá dospět jedině systematickým a zároveň nenásilným vedením. „U prvňáčků je to poměrně snadné – pohovoříte si s rodiči, ukážete jim několik činností s písmenky, slovy a obrázky a požádáte je o spolupráci. Většinou není problém. U starších dětí je to mnohem těžší. Děti mají už nějaké návyky, které je třeba respektovat, popř. je postupně upravovat. A samozřejmě je třeba respektovat individualitu každého žáka a snažím se podle toho zadávat úkoly – některé děti nechtějí číst nahlas před třídou, proto si k nim sednu ve chvíli, kdy probíhá tzv. tiché čtení; některé děti je třeba ocenit i za jednodušší otázku k textu, naopak od jiného vyžaduji otázku náročnější, která nejde jen ‚po povrchu textu'," radí učitelka.

A co my, dospělí?

Nemohu si pomoci, ale myslím, že cestu našich dětí ke knihám budeme muset svým způsobem prošlápnout i my. I řada dospělých nečte nebo čte jen velmi málo. Je šance nějak „dovychovat" i je? Asi by to stálo za pokus, už proto, že svým postojem ke čtení ovlivňují postoje svých dětí. „Přiznávám, že nevím," říká Jana Šrámková. „Dospělí jsou ‚zatuhlí' – když nečtou, ztrácejí přirozené dispozice. Jistě je lze zlákat pro jisté žánry a tituly, které samy o sobě za mnoho nestojí. A ono samotné to slovo ‚dovychovat'… Čtení je víc přesvědčení a životní postoj, zdá se mi, než počet přelouskaných stran. Těžko někoho mechanicky nutit. Snad nadchnout skvělým, mnohovrstevnatým textem a pak se o jeho interpretaci pohádat s přáteli, pídit se, lámat si hlavu," myslí si. I Zdenka Křikavová si neumí představit, jak nějak násilně „dovychovat" dospělé. „Číst bychom měli pro radost i kvůli různým informacím, i když internet je více ‚po ruce'. Pro mě osobně je čtení zážitek." „Jednou nám redaktorům někdo říkal, že si v práci užíváme, když si pořád čteme, a ona je to vlastně pravda," směje se Alena Pokorná.

Možná že dřív, než budeme hledat konkrétní metodu, jak děti vrátit ke čtení, můžeme popřemýšlet o tom, co pro nás samotné knihy znamenají a proč je máme rádi. A možná si také najít více chvil pro knížky a příběhy v nich schované. Věřím totiž, že jednou z cest, jak děti vrátit ke čtení, je náš vlastní příklad. Když děti „poženeme" ke knihám, ale sami o ně nezavadíme, moc toho nesvedeme. ■

Spisovatelka Jana Šrámková